

בית הקברות היהודי הישן בלובלין, ברחוב קלינובשצ'יזנה (Kalinowszczyzna)

המסורת ההיסטורית מתארכת את ראשיתה של הקהילה היהודית בלובלין לימיו של קז'ימייז' השלישי הגדול, אבל האזכורים הראשונים לקהילה היהודית בלובלין מופיעים רק במחצית השנייה של המאה ה-15. באותה תקופה, העניק קז'ימייז' הרביעי היגלוני ליהודי לובלין את הזכות לסחר חופשי (1453). הם התיישבו בפודזמ'צ'ה (Podzamcze). הפריבילגיה המלכותית שהוענקה ללובלין בשנת 1535 – *de non tolerandis Judaeis* – לא אפשרה להם מגורי קבוע בתוך חומות העיר, ותרמה להפרדה בין החלק היהודי והחלק הנוצרי של העיר, שנמשכה עד לשנת 1862. תקופתו של זיגמונט הייתה תקופה של פריחה עבור הקהילה היהודית בלובלין, אשר מספר חבריה כבר הגיע לאלף. בשנת 1556, אישר המלך זיגמונט השני אוגוסט את האוטונומיה השיפוטית והמנהלית הפנימית של הקהילה. אחת-עשרה שנים מאוחר יותר, הוענקה לקהילה הזכות המלכותית לבניית בית כנסת עשוי אבן. בשנים 1580–1764, התאסף ודן בלובלין "ועד ארבע הארצות" שהוקם על ידי המלך סטפן באטורי.

המלחמות באמצע המאה ה-17 שמו קץ לשגשוג. בשנת 1655, שרפו צבאות מוסקוה והקוזאקים את העיר היהודית ורצחו למעלה מאלפיים מתושביה. הקהילה היהודית בלובלין נולדה מחדש רק במחצית השנייה של המאה ה-18. חלק מיהודי לובלין הצטרפו לשורות הפרנקיסטים, אבל במפנה המאה ה-19, בעקבות פעילותו של הצדיק יעקב יצחק הורוביץ, המכונה "החוזה מלובלין", הפכה העיר לאחד ממרכזי החסידות החשובים ביותר בפולין.

החל משנת 1862 הותר ליהודים, שהיוו כמחצית מאוכלוסיית העיר, להתיישב באזור הייצוגי של לובלין, בקרקובסקיה פשדמיישצ'ה (Krakowskie Przedmieście) – בסביבת רחוב לוברטובסקה (Lubartowska) ובעיר העתיקה. בפולין שהוקמה מחדש אחרי מלחמת העולם הראשונה, הייתה לובלין מרכז חשוב של החיים החברתיים, התרבותיים והחינוכיים היהודיים. בשנת 1939, ערב פרוץ המלחמה, מנתה הקהילה היהודית בלובלין 43,000 נפש, שהיוו 35% מכלל אוכלוסיית העיר. באותם ימים פעלו בעיר למעלה ממאה בתי תפילה.

עם תחילת הכבוש הגרמני בנובמבר 1939, שוכנו היהודים, שהתגוררו עד אותה עת במרכז העיר, באזור הרובע היהודי הישן בפודזמ'צ'ה (Podzamcze). בינואר 1940 הוקם בלובלין יודנראט בראשותו של הנריק בקר, שמנה 24 חברים. במרץ 1941 הועברו כ-10,000 מיהודי לובלין ליישובים סמוכים ומרבית היהודים הנותרים נכלאו בגטו שהוקם בפודזמ'צ'ה. שטחו ההתחלתי של הגטו היה תחום ברחובות קובלסקה (Kowalska), קרבייצקה (Krawiecka), שיינה (Sienna), קלינובשצ'יזנה (Kalinowszczyzna), פרנצ'ישקנסקה (Franciszkańska), אוניצקה (Unicka) ולוברטובסקה (Lubartowska).

במרץ 1942 החלו הגרמנים בחיסול הגטו ושלחו 26–30 אלף מיהודי לובלין אל מחנה ההשמדה בבלז'ץ. 7000 היהודים הנותרים הועברו לגטו חדש במיידאן טטרסקי (Majdan Tatarski) וממנו, בנובמבר אותה שנה, הועברו למחנה הריכוז במייז'נק. אחרוני יהודי לובלין נספו ב-3 בנובמבר 1943 במהלך אקציית ארנטפסט, כאשר הגרמנים הוציאו להורג בבת אחת למעלה מ-18 אלף מאסירי מיידאן. מתוך אוכלוסיית יהודי לובלין שמנתה לפני המלחמה כ-40 אלף נפש, מוערך מספר השורדים בכ-1200 איש. הכובשים הגרמנים הרסו את הרובע היהודי הנטוש בפודזמ'צ'ה ושלושה בתי קברות יהודיים בעיר.

הקהילה היהודית בלובלין נולדה מחדש בשנים 1944–1945 ומנתה כמה אלפים, שרובם היגרו אחרי פוגרום קילצה. בשנות החמישים התגוררו בלובלין כמה מאות יהודים, רובם עזבו את העיר לאחר אירועי מרץ 1968. כיום, פועלת בעיר שלוחה של הקהילה היהודית בוורשה.

תולדות בית הקברות היהודי הישן בלובלין מתחילות במחצית הראשונה של המאה ה-16. בית העלמין הוקם על גבעה מיוערת, גבעת גרודז'יסקו (Grodzisko), אשר עד סוף המאה העשירית שימשה כחלק ממערך ההגנה של העיר. פריבילגיה שהעניק המלך זיגמונד הראשון בשנת 1555 אשררה את זכותם של היהודים להשתמש בחלק

מהגבעה כמקום קבורה, אך המצבה העתיקה ביותר ששרדה עד ימינו הוצבה בשנת 1541. עם הזמן, התרחב בית הקברות לכל שטח הגבעה. במחצית הראשונה של המאה ה-17 הוקף בית העלמין בחומה, הניצבת במקום עד היום. הקבורה האחרונה בבית העלמין הישן התקיימה בשנת 1830. במהלך השנים, בית העלמין נהרס פעמים רבות. ההשחתה הקשה ביותר התרחשה במהלך מלחמת העולם השנייה, בשל היתרונות האסטרטגיים של גבעת גרודז'יסקו. באותה עת נהרסו כמאתיים מצבות. חלק מן המצבות שימשו את הגרמנים לחיזוק דרכים וכיכרות, חלק נהרסו בתקופה שלאחר המלחמה (בין השנים 1988–1991 התרחשו מספר מעשי ונדליזם, שבהם הושחתו 40 מצבות). לאחר מלחמת העולם השנייה, הרשויות הקומוניסטיות בעיר הזניחו את בית העלמין לחלוטין. בשנים 1968–1976 נערכו מחקרים ארכיאולוגיים בבית העלמין, במטרה למצוא את היישוב הישן. שיקום בית העלמין החל בשנות השמונים של המאה ה-20, בזכות מאמצי האגודה לשימור שרידי התרבות היהודית ובאמצעות משאבים שהגיעו, בין היתר, מקרן רוטשילד.

בית הקברות היהודי העתיק ברחוב קלינובשצ'יזנה משתרע כיום על שטח של 10,000 מ"ר. מבין 3,000 המצבות, שהיו מסודרות בצפיפות על כל שטח הגבעה, השתמרו עד היום רק כ-60. עם זאת, עדיין ניתן למצוא בבית העלמין מצבות רבות של אנשים בולטים בקהילה היהודית בלובלין. מצבתו של המלומד יעקוב קופלמן, שנפטר בשנת 1541, היא המצבה היהודית הקדומה ביותר בפולין, הניצבת במקומה המקורי. בקרבת מקום, נמצאת מצבתו המשופצת של החוזה מלובלין (נפטר בשנת 1815), מצבת הצדיק העתיקה ביותר בפולין המשומרת בשלמותה, הניצבת בתוך אוהל מודרני ומרושת. המצבות בבית הקברות הישן בלובלין משקפות את התפתחותה של אמנות הקבורה היהודית, החל מהמחצית הראשונה של המאה ה-16 ועד לשנות השלושים של המאה ה-19.

מידע כללי

סוג האתר: בית קברות יהודי

ציר הזמן: המחצית הראשונה המאה ה-16

אתר מוגן: רשום ברשימת האתרים ההיסטוריים

כתובת: Lublin ul. Kalinowszczyzna

מיקום: פרובינציה לובלין, מחוז לובלין

זכויות היוצרים לטקסט בבעלות המוזיאון לתולדות יהודי פולין בוורשה

compiled by Marta Stankiewicz